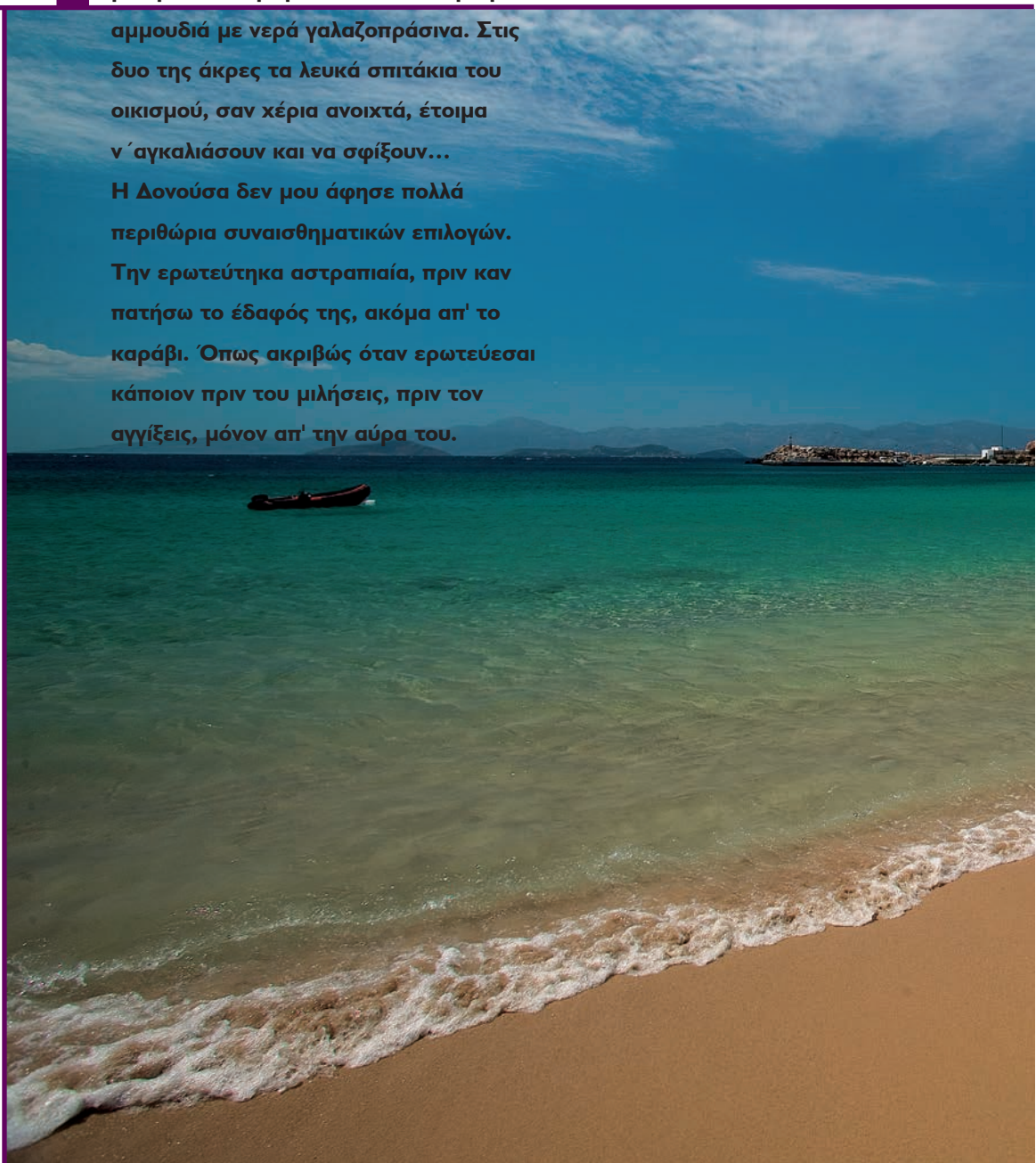

Το νησάκι προβάλλει ακνά απ' το βάθος
του ορίζοντα, ένας όγκος κωνικός,
μακρινός και ξεκομμένος απ' τα
υπόλοιπα νησιά. Καθώς ζυγώνει, μοιάζει
με ορθάνοικτη αγκαλιά. Στο κέντρο μια

αμμουδιά με νερά γαλαζοπράσινα. Στις
δυο της άκρες τα λευκά σπιτάκια του
οικισμού, σαν χέρια ανοιχτά, έτοιμα
ν' αγκαλιάσουν και να σφίξουν...

Η Δονούσα δεν μου άφησε πολλά
περιθώρια συναισθηματικών επιλογών.
Την ερωτεύτηκα αστραπιαία, πριν καν
πατήσω το έδαφός της, ακόμα απ' το
καράβι. Όπως ακριβώς όταν ερωτεύεσαι
κάποιον πριν του μιλήσεις, πριν τον
αγγίξεις, μόνον απ' την αύρα του.

ΔΟΝΟΥΣΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ : ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ANNA A. ΚΑΛΛΙΤΖΗ

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΩΡΕΣ ΣΤΗ ΔΟΝΟΥΣΑ

Πλευρίζει στο μόλο του μικρού λιμανιού ο "Σκοπελίτης" και, λίγα λεπτά μετά τις 7 το απόγευμα, πατάμε στη στεριά. Ο πρώτος άνθρωπος που μας καλωσορίζει στο νησί είναι ο Πρόεδρος της Κοινότητας **Γιάννης Πράσινος**. Μας κατάλαβε από ένστικτο και ήρθε κατευθείαν απάνω μας.

-Είστε αυτοί που περιμένει η κοινότητα;

-Εμείς είμαστε.

Ο Πρόεδρος της Κοινότητας Γιάννης Πράσινος πατάει τα τελευταία σταφύλια της χρονιάς στο πατροπαράδοτο πατητήρι.

-Καλωσήρθατε λοιπόν κι εύχομαι να περάσετε καλά. Πηγαίνετε να τακτοποιηθείτε στο δωμάτιό σας, κάντε ένα μπανάκι κι ύστερα τα λέμε. Παρατηρεί η Άννα το φως του δειλινού, έτσι όπως γλυκαίνει πάνω στα ολόδενκα σπιτάκια. Χτισμένα στις ομαλές πλαγιές γύρω από τον όρμο, αρχίζουν απ' το επίπεδο της θάλασσας και φτάνουν μέχρι τα ψηλώματα.

-Καλό θάταν, Πρόεδρε, να τριγυρίσουμε για λίγο, να φωτογραφίσουμε τον τόπο πριν πέσει το σκοτάδι.

Μας κοιτάζει παραξενεμένος.

-Ακόμα δεν πάτησε το πόδι σας στεριά κι έχετε το μυαλό σας στη δουλειά; Τι άγχος είν' αυτό;

Απολαύστε λίγο τη δροσούλα της βραδιάς. Κι αύριο μέρα του Θεού είναι, δεν φεύγει η Δονούσα από τη θέση της.

ΠΑίρνουμε με το γιο του Προέδρου μια πλακόστρωτη ανηφόρα με κλίση τρομερή, που ξεπερνάει το 15%. Πολλές οι αποσκευές μας, βαραίνουν περισσότερο. Κάποια στιγμή σηκώνω το κεφάλι κι αντικρίζω στην κορυφή του λόφου το τέρμα του δρομίσκου. Αποδιώχνω αμέσως κάθε απαισιόδοξη σκέψη απ' το μυαλό μου. Κι' όμως, το δωμάτιό μας είναι εκεί που τελειώνει το ανηφόρι! Λίγα τελευταία σκαλοπάτια ακόμη και φτάνουμε επιτέλους

στο δωμάτιο. Στενός διάδρομος και μερικά μέτρα μετά ένα ταρατσάκι, με τρία τραπέζια και καρέκλες. Σε μια απ' αυτές ρεμβάζει ένας νέος. Ρίχνουμε μια ματιά στο αντικείμενο του ρεμβασμού του. Όλη η ταλαιπωρία μας εξαφανίζεται στη στιγμή. Τι θέαμα είναι τούτο, τι υπέρτατη ομορφιά! Στα πόδια μας ξαπλώνεται ο οικισμός και το λιμάνι. Το Αιγαίο, βαθυγάλαζο και γαλήνιο, εκτείνεται ως την άκρη του ορίζοντα. Στα Ν - ΝΑ διαγράφεται το απίστευτο μακρονάρι του όγκου της Αμοργού. Πίσω ο ήλιος βάφει κόκκινο τον ουρανό της Νάξου. Και ψηλά στον ουρανό αρχίζει να παίρνει σχήμα το λεπτό τόξο του νέου φεγγαριού.

-Καλώς τους, λέει πρόσχαρα ο νέος. Το όνομά μου είναι Δημήτρης. Σας βλέπω ιδρωμένους, θα διψάτε.

Φέρνει απ' το δωμάτιό του ένα μπουκάλι παγωμένο νερό και δυο ποτήρια.

-Ούτε εγώ είμαι απ' τη Δονούσα, μα 15 χρόνια στη σειρά, αισθάνομαι σαν ντόπιος.

Να κι άλλος ένας ερωτευμένος αθεράπευτα, λέω στον εαυτό μου. Ξεχνάμε περιηγήσεις και φωτογραφίες στο φως του δειλινού, ακόμα και η Άννα. Καμιά φωτογραφία δεν μπορεί να αποδώσει τις στιγμές, τις εναλλαγές εικόνων και χρωμάτων καθώς χάνεται ο ήλιος.

Απομένουμε στο ταρατσάκι ως το πέσιμο της νύχτας. Μετά κατηφορίζουμε αργά στα ουζερί του λιμανιού, εκεί όπου ένα πλήθος πολύβουο και πολύγλωσσο, απολαμβάνει ρακές και μεζεδάκια της θάλασσας, τέλη Αυγούστου στη Δονούσα.

ΣΤΑΥΡΟΣ. Διαφορετικές εικόνες και γωνιές

στον κεντρικό, παραδοσιακό οικισμό της Δονούσας.

Ο κόλπος του Κέδρου με την δαυμάσια αμμουδιά, ένας τόπος πανέμορφος και εξαιρετικά δημοφιλής.

ΠΕΡΙΠΛΕΟΝΤΑΣ ΤΟ ΝΗΣΙ

*-Α*φού θέλετε δράση θα την έχετε, λέει αποβραδís στο ταβερνάκι ο Πρόεδρος Γιάννης Πράσιнос. *Πριν βγει ο ήλιος και με προλάβει η ζέστη, θα πατάω τα τελευταία σταφύλια της χρονιάς. Η ώρα είναι άγρια αλλά έχει ενδιαφέρον.*

Ξεκινάμε λοιπόν την πρώτη μέρα στη Δονούσα απ' την...νύχτα. Ευτυχώς! Γιατί ήδη απ' τις πεντέμιση αρχίζει ο Πρόεδρος τις ετοιμασίες για το πάτημα στην κορυφή του λόφου, λίγο πιο πάνω απ' το κατάλυμα. Εκεί βρίσκεται το παμπάλαιο πατητήρι της οικογένειας, πέτρινο και μικροσκοπικό. Μέσα του ο Πρόεδρος πατάει τα τελευταία σταφύλια με τον πατροπαράδοτο τρόπο των αρχαίων μας προγόνων, με τα πόδια. Κάπως έτσι φαντάζομαι τη σκηνή και στα πατητήρια, που λάξευαν οι αρχαίοι Έλληνες στους βράχους, βράχους πελώριους σε σημεία ερημικά, που έχουμε θαυμάσει στη Μαρώνια και σ' άλλους τόπους της Ελλάδας.

Κάτω από το πατητήρι μαζεύεται ο μούστος, λιγοστός αλλά υψηλόβαθμος, που θ' αποτελέσει τη βάση για το κρασί της οικογένειας.

Χαράζει η μέρα, διακρίνονται καθαρά γύρω μας πολλές φραγκοσυνκιές, ένα αλωνάκι, ξερολιθιές και χαμηλά κτίσματα, η παλιά αποθήκη της οικογένειας με τα βαρέλια και τη μυρωδιά του κρασιού και της ρακής. Ένα τοπίο παράξενο, λιτό, γεμάτο γοητεία.

Πριν ψηλώσει ακόμα ο ήλιος, το πάτημα τελειώνει.

-Περάστε από την κοινότητα να πιούμε καφεδάκι, λέει ο Πρόεδρος. Ύστερα σας περιμένει ο γύρος του νησιού.

Περιδιαβαίνουμε τα σοκάκια του οικισμού του "Σταυρού", που η ντόπια του ονομασία είναι "Κάμπτος" και χαρακτηρίστηκε παραδοσιακός το 2002. Ανηφόρες, κατηφόρες, πλακόστρωτα στενά, λευκό που μας τυφλώνει. Ανάμεσά του πινελιές από κόκκινες μπουκαμβίλιες και μπλε πορτοπαράθυρα, πρασινάδα και δεντράκια.

Μετά τον καφέ μας κατηφορίζουμε στο λιμάνι.

Εδώ μας περιμένει ο **Μήτσος Κοβαίος**, ο ξεναγός μας. Βολευόμαστε στην εννιάμετρη λάντζα της Κοινότητας μαζί με άλλους 10 επιβάτες. Στα τέλη Αυγούστου είναι μόνον ξένοι, που πάνε με το καϊκάκι σε διάφορες παραλίες του νησιού. Βγαίνουμε από το λιμάνι με κατεύθυνση προς νότο. Το μακρονάρι της Αμοργού διαφεντεύει τον ορίζοντα. Ψηλά, δεσπόζει ο "**Πάπας**", με την τριγωνική του κορυφή. Περνάμε από τον "**Κάβο Παναγιάς**", που πήρε το όνομά του από το ομώνυμο εκκλησάκι στην κορυφή του λόφου. Η ακτή είναι βραχώδης και αφιλόξενη, μετά τον κάβο όμως αποκαλύπτεται ένας κολπίσκος με άνοιγμα 100 περίπου μέτρων. Είναι ο "**Κέδρος**", με υπέροχη αμμουδιά και διάφανα νερά. Στην άμμο του βυθού διακρίνονται τα ίχνη Γερμανικού καραβιού που βυθίστηκε στον πόλεμο.

*-Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '30 υπήρχαν εδώ μεταλλεία χαλκού, αλουμίνιας και λίγου χρυσού, λέει ο Μήτσος. Τα μεταλλεύματα φορτώνονταν από την πλαγιά ως τον κόλπο με βαγονάκι. Έβγαине κι ένα πέτρωμα, "**άτσακα**" το λέμε, μια πέτρα λευκή και διάφανη, που*

βγάξει σπίθες αν χτυπηθεί η μία στην άλλη.

Στην παραλία είναι στημένες αρακτές σκηνές. Κάποιοι από τους επιβάτες μας χαιρετάνε και πηδούν στην αμμουδιά. Άνοιχτά του Κέδρου περνάμε από τον "**Κάβο του Μύλου**". Ψηλά στη ράχη δεσπόζει ερειπωμένος ανεμόμυλος. Κάθετοι βράχοι καταλήγουν στα νερά και κάνουν απρόσιτη την ακτή και εχθρική. Αμέσως μετά μας ξαναδείχνει το φιλικό της πρόσωπο η Δονούσα. Είναι ο μικροσκοπικός όρμος "**Βαθύ Λιμενάρι**", απaráμιλλης ομορφιάς και μεγάλης αρχαιολογικής σημασίας, αφού στα ψηλώματά του ανακαλύφθηκαν τα υπολείμματα αρχαίου οχυρωμένου, γεωμετρικού οικισμού.

Παραπλέουμε τώρα την περιοχή "**Τομππούρι**" με μικρές πεζούλες και τρεχούμενα νερά. Παλιά καλλιεργούνταν περιβόλια και αμπελάκια. Σήμερα απομένουν μόνον καλαμιές. Μπροστά μας απλώνεται ο κόλπος "**Λιβάδι**" με θαυμάσια αμμουδιά, διάφανο βυθό, ελεύθερο κάμπινγκ και κάποιους γυμνιστές. Είναι ακτή εξαιρετικά δημοφιλής, με αρακτό πράσινο κι έναν ανεμόμυλο στην κορυφή της λοφοπλαγιάς.

Οι επισκέπτες αποβιβάζονται στο Λιβάδι κουβαλώντας τα προϊόντα που τους είναι απαραίτητα.

Κόλπος Λιβάδι, μια παραλία εξωτικής ομορφιάς με διαυγέστατα νερά.

Μια μικρή ανάπαυλα στην αγκαλιά της Φωκοσπηλιάς, που μας υποδέχεται δροσερή και μισοσκοτεινή μετά τον ανελέητο ήλιο του Αυγουστιάτικου πρωινού.

Δίπλα είναι το "Φύκιο", μια μικρούλα ακτή με τσιμεντένιο μόλο και μερικές σπηλιές. Πιο ανοιχτά είναι τα "Γλαριά", μια συστάδα μικρών βράχων που εξέχουν ολόρθοι απ' το νερό. Πάνω τους έχουν βρει καταφύγιο δυο ζευγάρια κορμοράνων. Ψηλά ασπρίζουν τα σπιτάκια της "Μερσίνης", χτισμένα στην πλαγιά και δίπλα τους το εκκλησάκι της Αγιά - Σοφιάς.

Καβατζάρουμε τον κάβο και για πρώτη φορά προβάλλει ΒΑ το περίγραμμα της Ικαρίας στο βάθος του ορίζοντα. Περνάμε από την τοποθεσία "Βάτος" με την μικροσκοπική νησίδα "Εγγλέζος". Μπροστά μας ορθώνεται ένας τραχύς βράχινος όγκος. Είναι το "Κορακόφτερο". Ένα αγριοκάτικο παρακολουθεί την πορεία μας, κρυμμένο στη σκιά ενός βράχου. Στο πέραςμά μας, πετούν αγριοπερίστερα και μερικά γεράκια. Ξεδιπλώνεται η ακτή σ' όλο της το μήκος με άγρια ομορφιά, ένα συνεχές τείχος από βράχους συμπαγείς, που διακόπτονται πού και πού από ρωγμές και μικροσπηλιές. Σ' ένα σημείο διασπάται βίαια η συνοχή των βράχων από μια γεωλογική ρωγμή, που μοιάζει με τραύμα βαθύ στα πλευρά του βράχινου κορ-

μού. Είναι η "Φωκοσπηλιά", ένα τριγωνικό άνοιγμα πελώριο, με πλάτος τουλάχιστον 40 και ύψος πάνω από 10 μέτρα. Εισχωρούμε αργά, με δέος στα έγκατα της φύσης, μια αγκαλιά μισοσκοτεινή, δροσερή, μετά τον ανελέητο ήλιο του αυγουσιάτικου πρωινού. Διάφανα τα νερά, αυθεντικό χρώμα τυρκουάζ. Στα τοιχώματα "κοράλια", ένας σταλακτιτικός διάκοσμος που έχουμε συναντήσει αρκετές φορές στα σπήλαια της στεριάς.

Ξαναβγαίνουμε στη ζέση και στο φως. Απέναντί μας διαγράφεται ο "Κάβος Μοσχονάς", μια χερσόνησος εντυπωσιακή σε όγκο και τραχύτητα, σκέτος βράχος. Πίσω του, ωστόσο, γαληνεύει και πάλι η ακτή. Μετά από πολλή ώρα το τοπίο ξαναγίνεται φιλικό. Είναι ο ευρύτατος κόλπος της **Καλοταρίτσας**, που περιβάλλεται από ακτογραμμή ήπια, με χαμηλά υψόμετρα και διαδοχικές μικρούλες αμμουδιές.

-Εδώ καταλήγει το ασφάλτινο οδικό δίκτυο του νησιού, στον οικισμό της Καλοταρίτσας, λέει ο Μήτσος. Τον χειμώνα κατοικείται από τρεις μόνον ανθρώπους. Ο νεότερος ξεπερνάει τα 70. Την ΒΑ άκρη του κόλπου κοσμεί με το

τριγωνικό του σχήμα ένα όμορφο νησάκι. Είναι το "**Σκουλονήσι**".

-Πήρε την ονομασία του από τον βολβό "σκούλο", που φυτρώνει στις πλαγιές του και γίνεται τουρσί, εξηγεί ο φίλος μας.

Αφήνουμε την προσατευτική αγκαλιά του κόλπου, αυτή την τεράστια ακύμαντη πισίνα και βγαίνουμε στ' ανοιχτά, παραπλέουμε τον "**Κάβο Φανάρι**". Δροσίζει το αεράκι, η επιφάνεια της θάλασσας χάνει την στυλνότητά της, αποκτάει ρυτίδες και σκουραίνει. Βρισκόμαστε ήδη στο βορειοανατολικότερο άκρο του νησιού, εκτεθειμένο απόλυτα στους βορείους ανέμους. Για πρώτη φορά προβάλλει στα Δ ο επιβλητικός όγκος της Νάξου. Βάζουμε πλώρη για το ακρωτήριο "**Καβί**", έναν κάβο βραχώδη, μαυριδερό προς τη στεριά και ανοιχτόχρωμο στη θάλασσα. Μια λιλιπούτεια αμμουδιά παρεμβάλλεται απρόσμενα μέσα στη συνολική αγριότητα της ακτής. Να και η "**Ξέρα του Καβιού**", 300 μέτρα στ' ανοιχτά. Στην κορυφή της ρεμβάζουν δύο γλάροι και τέσσερις κορμοράνοι. Στο πέραςμά μας μένουν αδιάφοροι.

Ένας ευρύτατος κόλπος ανοίγεται μπροστά μας, μεγαλύτερος ακόμα κι απ' αυτόν της Καλο-

ταρίτισσας. Είναι ο "**Ξυλομπάτης**", ποιητικότερη ονομασία που τούδωσαν οι νησιώτες, από τα άφθονα ξύλα που ξεβράζει ο μπάτης στην ακτή. Στο Δ άκρο του κόλπου κυριαρχεί καταλυτικά η παρουσία του "**Ασπρου Κάβου**". Ειν' ένας βράχινος τοίχος, που εισχωρεί μέσα στη θάλασσα σαν ελαφρά κυρτωμένη λεπίδα μήκους πολλών εκατοντάδων μέτρων. Έχει μεγάλο γεωλογικό ενδιαφέρον αυτή η άγρια ακτογραμμή με τους κατακόρυφους βράχους, την ποικιλία των πετρωμάτων και τον πελώριο θόλο της "**Σπηλιάς του Τοίχου**", από την οροφή της οποίας κρέμονται σταλακτίτες. Ο θόλος της σπηλιάς έχει μια τέλεια καμπυλότητα, μοιάζει σμιλεμένος από χέρι ανθρώπου σε ύψος τουλάχιστον 20 μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Τα νερά είναι γαλήνια και διάφανα, μια ελκυστική πισίνα φυσική. Όχι όμως για πολύ. Φτάνουμε στο "**Δόντι**", τη μύτη της χερσονήσου. Εδώ μας περιμένει ο γαρμπής. Τόση ώρα παραμόνευε κρυμμένος πίσω από τον κάβο. Τώρα μας χτυπάει κατάπλωρα, με ένταση που ξεπερνάει τα 5 μποφόρ. Το σκάφος σκαμπανεβάζει άγρια, τα κύματα μας βρέχουν, η παραμονή

Ο κάβος "Μοσχονάς", μια πέτρινη γλώσσα στεριάς, που εισχωρεί απότομα στη θάλασσα.

στο κατ'άστρομα παύει να είναι ευχάριστη. Μισή ώρα κρατάει το αντιπάλωμα με τα κύματα και η άχαρη κλεισούρα στη ζέση της καμπίνας. Ύστερα, ξαφνικά, τα πάντα γαληνεύουν. Ο **καπταν - Νικόλας** δένει τη λάντζα στο λιμάνι, το παρακούνημα τελειώνει. Απομένει η συναρπαστική ανάμνηση της απίθανης ποικιλίας των εικόνων, που αποκάλυψε στα μάτια μας ο περίπλους της Δονούσας.

ΚΑΛΟΤΑΡΙΤΙΣΣΑ ΚΑΙ ΜΕΡΣΗΝΗ

Μετά τον θαυματικό περίπλου του νησιού σειρά έχει το στεριανό τοπίο και η γνωριμία με τους κατοίκους. Κάθε ώρα που περνάει, με κάθε ανθρώπινη επαφή, η Δονούσα αποκαλύπτει το αληθινό της πρόσωπο, γοητευτικό και πολυποίκιλο, φιλόξενο και αυθόρμητο, αποστασιοποιημένο από το επίπλαστο προσωπείο των τουριστικά ανεπτυγμένων νησιωτικών προορισμών. Το μαζικό και ανώνυμο πλήθος εδώ είναι άγνωστο. Σε λίγες μέρες σχεδόν όλοι γίνονται γνωστοί, προσφωνούνται με τα μικρά τους ονόματα, ντόπιοι και ξένοι. Στην μικροκοινωνία της Δονούσας η κίνηση του καθενός είναι ορατή, από τον πρωινό καφέ ως τις ρακές της νύχτας. Αν κάποιος ντόπιος που προσφέρει υπηρεσίες, δεν προσέξει εξυπηρέτηση και ποιότητα, θα χάσει. Οι πελάτες είναι συγκεκριμένοι και λιγοστοί, δεν είναι οι περαστικοί της μιας φοράς, όπως συμβαίνει σε μεγαλύτερα νησιά. Ξεκινάμε την πρώτη μας γνωριμία με τη Δονούσα ακολουθώντας το ασφάλτινο οδικό δίκτυο που τερματίζει στην Καλοταρίτισσα. Καινούργιο και καλό το οδόστρωμα, κατασκευάστηκε το 2002, υποδομή σημαντική για την ανάπτυξη του νησιού. Στο πέρασμά του, ωστόσο, έκοψε αρκετά κομμάτια του παλιού καλντεριμιού, που ένωσε το Σταυρό με τη **Μεσαριά** και το **Μερσίνη**. Ανύπαρκτη σχεδόν η κίνηση, οδηγούμε αργά κι απολαμβάνουμε τις εναλλαγές του τοπίου, κτηματάκια με λίγα ελαιόδεντρα, ρεματιές και χαραδρώσεις και ανάμεσά τους αναβαθμίδες με πεζούλες, που οι περισσότερες μένουν εγκαταλεημένες κι ακαλλιέργητες. Η αμμουδιά του

Κέδρου, που είχαμε θαυμάσει απ' το επίπεδο της θάλασσας, αποκαλύπτεται στη διαδρομή με μια κάτοψη, που αποδίδει όλη τη μεγαλοπρέπεια του κόλπου.

Αφήνουμε λίγο ψηλότερα τον οικισμό της Μεσαριάς με τον μοναδικό της κάτοικο, περνάμε έξω απ' το Μερσίνη και ανηφορίζουμε για Καλοταρίτισσα. Στο υψηλότερο σημείο του ανχένα εμφανίζεται κάτω από το δρόμο μια κατοικία μοναχική, έξω από κάθε οικισμό. Βρίσκεται στο μέσον μιας ήπιας πλαγιάς. Γύρω της περιβολάκια, τόσο περιποιημένα, που φανερώνουν ιδιοκτήτη με γνώση και μεράκι. Δεν πέφτουμε έξω. Ο **Μιχάλης**, μαζί με την σύντροφό του **Ρουθ**, έχουν μεταμορφώσει τα 6 στρέμματα της άγονης πλαγιάς σε μια αγροικία αξιοθαύμαστη. Περιδιαβαίνουμε ανάμεσα στους διαδρόμους του λαχανόκηπου. Δεν υπάρχει σχεδόν ζαρζαβατικό που να μην ευδοκιμεί σ' αυτό το περιβάλλον. Μας εντυπωσιάζουν τα διάφορα είδη πιπεριάς, καθώς και οι πέντε

Ο Μιχάλης και η Ρουθ, ευτυχισμένοι αναχωρητές σ' ένα από τα ομορφότερα σπημεία του νησιού.

Ο κόλπος της Καλοταρτίσσας με τον ομώνυμο οικισμό και στην άκρη το γραφικό Σκουλονήσι.

ποικιλίες ντομάτας, με πιο θεαματική την μακρόστενη "κουμεντέρια". Λεμονιές και πορτοκαλιές, ροδακινιές, μηλιές και βερυκοκιές υψώνουν το ανάστημά τους, μεγάλο ή μικρό, σε διάφορα σημεία του κτήματος. Μια μεγάλη συκιά είναι φορτωμένη με μαύρα σύκα. Να και μια μικροσκοπική ροδακινιά, με ένα και μοναδικό ροδάκινο στα κλαδιά της. Θυμίζει γυναίκα, που σε εφηβική ηλικία απέκτησε παιδί.

Πίνουμε καφεδάκι με τους αναχωρητές φίλους μας, αφήνουμε τα μάτια μας να πλανηθούν στην ασύλληπτη θέα της Αμοργού και του πελάγους, ακούμε τον Μιχάλη να λέει, πως τον περιμένει πολλή δουλειά ακόμη, μέχρι να αξιοποιήσει τη γη του ως το τελευταίο εκατοστό. Πριν φύγουμε, μας γεμίζει μια μεγάλη σακούλα με όλη σχεδόν την ποικιλία των προϊόντων του.

Συνεχίζουμε τη διαδρομή μας με εκπληκτική κατοπική θέα στον Κάβο του Μοσχονά, στο Σκουλονήσι με το ωραίο σχήμα και τα περιμετρικά τυρκουάζ νερά. Άλλη αίσθηση από το επίπεδο της θάλασσας και άλλη από ψηλά. Στην τοποθεσία "Μοσχονάς", στους Α

πρόποδες της Βάρδιας, εκτείνεται πλάι στο δρόμο ένα μακρόστενο οροπέδιο, με φράχτες από ξερολιθιές και αμπελάκια. Εδώ κάποτε ήταν ο κυριότερος αμπελώνας του νησιού, σήμερα λίγα κλήματα έχουν απομείνει.

Χαμηλώνουμε στ' ακρογιαλία της Καλοταρτίσσας. Γαλήνια τα νερά, ιδανικό αραξοβόλι για τα κότερα. Νά μια βοτσαλωτή παραλιούλα, το **Σαπουνόχωμα**, που το άνοιγμά της δεν ξεπερνάει τα 10 μέτρα. Άλλοτε είχε πολύ περισσότερη άμμο, χρησιμοποιήθηκε όμως για χτίσιμο σπιτιών. Μερικές εκατοντάδες μέτρα πιο κάτω είναι η μεγαλύτερη παραλία, ο **Βλυχός**, αμμουδιά υπέροχη και ακύμαντη, που επηρεάζεται μόνον από τους ανατολικούς ανέμους. Κάποιοι πιτσιρικάδες ψαρεύουν με καλάμι, ο τόπος αποπνέει μια απίστευτη γαλήνη.

Αμέσως μετά μπαίνουμε στην Καλοταρτίσσα, 11 χλμ. συνολικά από τον Σταυρό. Μικρός ο οικισμός, τον διασχίζει σ' όλο του το μήκος ένας ταμεντόδρομος ελαφρά ανηφορικός, που καταλήγει σε χωματόδρομο και μετά σε μονοπάτι. Το μονοπάτι αυτό συνεχίζει με κατεύθυνση Δ, περνάει από τον αυχένα στους

πρόποδες του Πάπα και μετά κατηφορίζει στο Σταυρό. Πριν μερικά χρόνια ήταν ο βασιικός δρόμος που συνέδεε τους δυο οικισμούς.

Τα σπίτια του χωριού είναι χαμηλά, κανένα δεν ξεπερνάει τον ένα όροφο. Συμβαδίζουν με το απέρητο τοπίο και τον λιτό τρόπο ζωής των κατοίκων του οικισμού. Όλα είναι παραδοσιακά, χτισμένα με πέτρα της περιοχής. Σε μερικά είναι φανερή ενώ σε άλλα καλυμμένη από ασβέστη, που συνδυάζεται όμορφα με πράσινα και κυρίως με μπλε πορτοπαράθυρα. Ενδιάμεσα παρεμβάλλονται συκιές και φραγκοσ-

με έπιπλα φτωχικά, μια σόμπα που καίει κάρβουνο και ξύλο. Στους τοίχους μερικές παμπάλαιες φωτογραφίες σε κορνίζες. Κυρίαρχη φυσιογνωμία ανάμεσά τους ο παππούς, Γιώργης κι αυτός.

-Σας αρέσει ο τόπος μας; ρωτάει ο μπαρμπα - Γιώργης.

-Πολύ, του απαντάω

-Μόνο να μείνει όπως είναι, μη γίνει Μύκονος, συμπληρώνει.

Λίγο πιο πάνω συναντάμε την κυρα - Φανή, κλείνει ο κύκλος των μόνιμων κατοίκων του

Η κυρα - Μαρία κι ο μπαρμπα - Γιώργης, στο ταπεινό τους σπιτικό στην Καλοταρτίτσα. Με την κυρα - Φανή κλείνει ο κύκλος των τριών μόνιμων κατοίκων του οικισμού. (Δεξιά).

κιές, μπουκαμβίλιες με ζωηρά χρώματα. Στα ψηλώματα του χωριού ορθώνονται μερικά εντυπωσιακά γέρικα κέδρα.

Περιδιαβαίνουμε αργά τον κεντρικό δρόμο και στα πρώτα κιόλας σπίτια συναντάμε τους δυο από τους τρεις μόνιμους κατοίκους του οικισμού. Είναι η κυρα - **Μαρία** κι ο μπαρμπα - **Γιώργης**. Στα 85 του ο μπαρμπα - Γιώργης, μικρότερη η γυναίκα του. Άνθρωποι καλοσυνάτοι και γλυκύτατοι, ζουν σ' ένα σπιτάκι λιτό,

χωριού. Τη μικροσκοπική αυλή χρωματίζει μια μπουκαμβίλια. Γλάστρες με βασιλικό είναι βαλμένες στη σειρά. Καθώς τους αγγίζουμε ευοδιάζει η ατμόσφαιρα. Το σπιτάκι ξεπερνάει το προηγούμενο σε λιτότητα. Στο εσωτερικό του διατηρείται η παρασιτιά, "για να βράζει αργά η φασουλάδα", λέει η κυρα - Φανή. Το παράθυρο είναι μικρό, "σαν πολεμίστρα", συμπληρώνει η κόρη της **Μαρία**, που μένει στον Πειραιά. 11 μήνες το χρόνο ζει μοναχή η κυρα

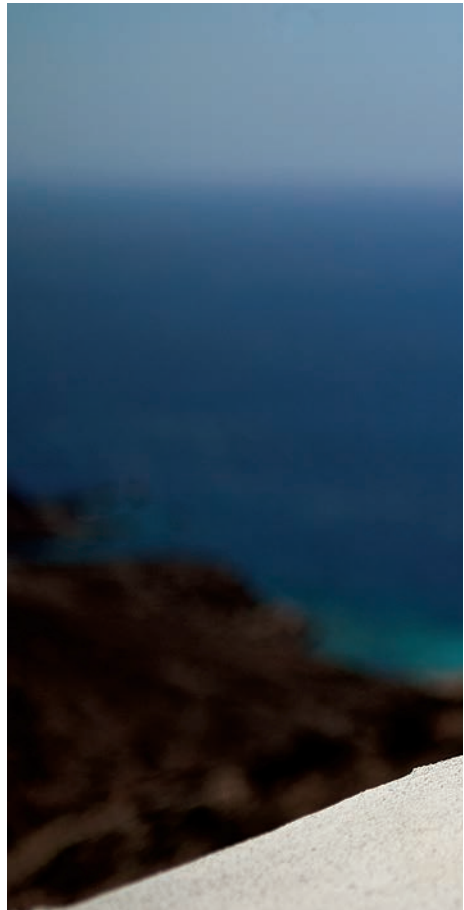
- Φανή. Το καλοκαίρι όμως, για ένα μήνα έρχεται η κόρη της. Οι δυο γιοί της είναι ναυτικοί. Τη ρωτάω πώς αντέχει τόσο μοναξιά.

-*Την Αθήνα δεν την μπορώ, μου απαντάει, καλά είμαι στο χωριό. Έχω τις κότρες μου, τα ζωντανά μου, το αμπελάκι μου.* Κοντά στα 75 η κυρα - Φανή, βγάζει τυρί με το γάλα απ' τις κατοίκες της, κρασί και τσίπουρο απ' το μικρό της αμπελάκι. Πλησιάζουμε στο υψηλότερο άκρο της Καλοταρίτισσας. Κάποιος από μια αυλή μας προσκαλεί, δεν είναι όμως ντόπιος. Είναι η **Σάια Μινασίδου**, από τον μακρινό Βορρά, το Τριφυλλι Γιαννιτσών. Ήρθε πολλά χρόνια πριν στη Δονούσα με τον άντρα της, έφτασαν στην Καλοταρίτισσα κι ερωτεύτηκαν τον τόπο. Αγόρασαν το 1991 ένα σπιτάκι ερειπωμένο. Από τότε, καλοκαίρι με καλοκαίρι, κουβαλώντας τα υλικά με γαϊδουράκια και με βάρκες, έφτιαξαν ένα υπέροχο σπιτικό που διατηρεί αναλλοίωτη την παραδοσιακότητα του τόπου.

-*Ακόμα το φτιάχνουμε, καταλήγει η Σάια, είναι το αγαπημένο καλοκαιρινό μας καταφύγιο.*

Αποχαιρετάμε την Καλοταρίτισσα, αυτό τον γλυκό τόπο, που είναι πολύ πιθανόν κάποια στιγμή ν' αποκτήσει μικρό ξενώνα και ταβερνάκι, χωρίς να κινδυνεύει να γίνει Μύκονος.

**Ταβερνάκι, καφενείο, μπαράκι το 'Τζι - Τζι'. Για ώρες ανεπανάληπτης γαλήνης. (Δεξιά)
Το εκκλησάκι της Αγίας Σοφίας, δίπλα στο Μερσίνι.**

Στις ατελείωτες ώρες
της μοναξιάς εμπνέεται
η κυρά - Σοφία και
γράφει στίχους.
Να μερικοί :
*Στην έρημη τη
Μεσσαριά / κάθομαι
και κοιτάζω, /
πουμεйна πάντα
μοναχή / κλαίω και
αναστενάζω. /
Γιατί η μοίρα η κακιά /
με χτύπησεν εμένα /
να γεννηθώ στη
Μεσσαριά / να μη
θωρώ κανένα.*

Παίρνουμε τις ανηφοριές για το Μερσίνι. Στα ψηλώματα μας ξαναβρίσκει ο γαρμπής, η φτερωτή της ανεμογεννήτριας του Μιχάλη και της Ρουθ γυρίζει σαν τρελή.

Συμμαζεμένος και με δωρική λιτότητα χτισμένος ο οικισμός, είναι γαντζωμένος σε μια απότομη πλαγιά ορθάνοιχτη στο πέλαγος. Τα σπίτια είναι πέτρινα, μικρά, με επίπεδη σκεπή. Στις αυλές γυροφέρνουν κότες και γουρουνάκια. Βρίσκουμε αμέσως το διάσημο στέκι του "Τζί - Τζί". Πανέμορφος χώρος με εξαίρετη διακόσμηση και μια ταρατσούλα με θέα συγκλονιστική σ' όλη τη ράχη της Αμοργού, σ' όλο τον πελαγίσιο ορίζοντα. Μια πινακιδούλα ταλαντεύεται στον άνεμο. Γράφει με καλλιτεχνικά γράμματα: "Να σ' αγναντεύω θάλασσα, να μη χορταίνω". Δυο μεγάλα κοχύλια και πολλά μικρότερα πηγαινοέρχονται με κοκκάλινο ήχο στο φύσημα του αέρα. Δεν ξέρω πολλούς τόπους σαν αυτό το στέκι, το απόλυτο "μπαλκόνι του γαρμπή".

-Πώς σας προέκλυσε όμως το "Τζί - Τζί"; ρωτώ την **Ευαγγελία Παπαπαύλου**.

-Ήταν το ταρατσούκλι του πατέρα μου.

Γεννημένη στην Αθήνα αλλά με γιαγιά από το Μερσίνι, αποφάσισε το 2005 η Λίτσα να απαρηθεύσει τις "σειρήνες" της πρωτεύουσας και νάβρει καταφύγιο στα εδάφη των προγόνων της. Γνωστοί και φίλοι χαρακτηρίζαν την απόφασή της αποκοτιά εκείνη όμως κέρδισε το

στοίχημα που είχε βάλει με τον εαυτό της. Στις 25 Ιούνη του 2006 σέρβριξε στους πελάτες της τον πρώτο τους καφέ. Σε ελάχιστο χρόνο έγινε το Τζί - Τζί αγαπητό σ' όλους τους επισκέπτες του νησιού. Καφενείο, ουζερί, μπαράκι και ταβερνούλα, παίρνει άριστα σε όλα. Το ντόπιο κατσικάκι με πατάτες στην κατσαρόλα είναι εκπληκτικό, είτε με σάλτσα είτε λεμονάτο.

Από την παραλία "Λιβιάδι" φτάνουν λαχανιασμένοι και ιδρωμένοι οι τουρίστες. Είναι μισή ώρα ανήφορος στη ζέση. Σβήνουν τη δίψα τους με μπύρες παγωμένες.

Επιστρέψαμε στο Τζί - Τζί ηλιοβασιλέματα και νύχτες. Το περιβάλλον κάθε φορά ήταν ανυπέροβλητο. Από τους ανθρώπους και τον τόπο διατηρούμε τις πιο ωραίες αναμνήσεις (τηλ: **6973 - 207569**).

ΣΤΗΝ ΜΕΣΑΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟ ΟΙΚΙΣΜΟ

Η Καλοταρίτισσα των τριών μόνιμων κατοίκων είναι, σε σχέση με τη Μεσσαριά του ενός κατοίκου, πολυπληθής. Στα 75 της η κυρα - **Σοφία** είναι τα τελευταία 4 χρόνια η μοναδική ανθρώπινη παρουσία στο χωριό. Ανηφορίζουμε 100 μέτρα στον τοιμεντόδρομο ανάμεσα σε σπίτια πέτρινα, παλιά, άλλα

ασβεστομένα και άλλα ερειπωμένα, όλα όμως με θέα μοναδική στην απεραντοσύνη του Αιγαίου. Πετυχαίνουμε την κυρα - Σοφία να συγροίσει την κουζίνα της. Ανυποψίαστη όπως είναι, τρομάζει λίγο στην αρχή, μα συνέρχεται στη στιγμή και κάνει με την παρουσία μας μεγάλες χαρές.

-*Τρεις μέρες είχα να ακούσω ένα "γεια", λέει με παράπονο.*

Μας βάζει να καθήσουμε, μας δείχνει την παρασιά όπου φτάνει το φαί, την εσωτερική στέρα όπου μαζεύει το νερό, το παλιό δικτυωτό "φανάρι", που μου θυμίζει χρόνια παιδικά. Επιμένει να μας κεράσει καφεδάκι. Δεν το αρνιόμαστε. Το συμπληρώνει με γλυκό βύσσινο, καμωμένο από την κόρη της. Αρχίζουν κουβέντες γεμάτες νοσταλγία για τα χρόνια τα παλιά, τότε που κατοικούσαν 60 ψυχές στη Μεσσαριά. Θυμάται τον άντρα της και τον ξυλόφουρνο, όπου έφτιαναν ψωμί και παξιμάδια, τυρόπιτες και "ρίφι" γεμιστό, όχι μόνον για τις ανάγκες της οικογένειας μα και για άλλους στο χωριό. Κάποια στιγμή παίρνει

και μας διαβάζει κάποιους στίχους, που σκάωσε στη μοναξιά της τον τελευταίο καιρό. Την αποχαιρετάμε συγκινημένοι.

Ανηφορίζουμε ως το τέραμα του χωριού, απ' όπου περνούσε το θαυμάσιο καλντερίμι, που ένωσε άλλοτε τη Μεσσαριά με το Μεροσίνι και το Σταυρό. Τα σπίτια είναι όλα πέτρινα μα πολλά ερειπωμένα. Επικρατεί απόλυτη σιωπή. Ούτε η φωνή της κυρα - Σοφίας δεν φτάνει ως εδώ.

Απέναντι από τη Μεσσαριά και κάτω από την άσφαλτο ένας χωματόδρομος 600 μέτρων καταλήγει στην **Κάτω Μεσσαριά**, ερημωμένη από χρόνια. Μαζί με τον αρχαιοφύλακα **Στέλιο Μαρκουλή** ξεκινάμε ένα δυσδιάκριτο μονοπάτι με κατεύθυνση προς τη θάλασσα. Σ' ένα 8λεπτο περίπου βρισκόμαστε πάνω από το **Βαθύ Λιμενάρι**, μια μικροσκοπική αλλά εκπληκτικής ομορφιάς βοτσαλωτή ακτή. Ψηλά πάνω της δεσπόζει ο καλύτερα διατηρημένος μύλος του νησιού, ενώ στα Α ορθώνεται μια χερσόνησος με απότομα πρανή, όπου διασώζονται τα υπολείμματα του πανάρχαιου οικισμού.

**Βαθύ Λιμενάρι. Κολπίσκος μοναχικός ασύλληπτης ομορφιάς. (Αριστερά)
Υπολείμματα του οικισμού των Γεωμετρικών Χρόνων πάνω από το Βαθύ Λιμενάρι.**

Όταν, επιστρέφοντας στη Θεσσαλονίκη, μίλησα με τον καλό μου φίλο, αρχαιολόγο **Κώστα Τσάκο** για τη Δονούσα, άκουσα τη φωνή του γεμάτη νοσταλγία. Μερικές μέρες μετά μου απέστειλε ένα κείμενο, που αξίζει να διαβάσουμε, γιατί αποτυπώνει εμπειρίες και αναμνήσεις μιας εποχής που πέρασε για πάντα.

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΟΝΟΥΣΑ ΜΙΑΣ ΑΛΛΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

-Πήγα στη Δονούσα και μαγεύτηκα, μου είπε ο Θεόφιλος στο τηλέφωνο, γοητευμένος ακόμη από το μαγικό και απόμακρο νησί του Αιγαίου. Μέσα μου ξύπνησαν αναμνήσεις από τη Δονούσα μιας άλλης εποχής. Τότε που το ταξίδι για το νησί ήταν λίγο μόνο συντομότερο από το ταξίδι του Οδυσσέα. Μέχρι το 1965 δεν νομίζω να είχα ακούσει για το μικρό νησάκι με το τόσο εύηχο όνομα, που κολυμπάει στα νερά του Αιγαίου ολομόναχο, κάπου μεταξύ Νάξου και Αμοργού. Εκείνη τη χρονιά κατέβηκα από τη Θεσσαλονίκη στις Κυκλάδες και άρχισα να μετρώ τα κυκλαδονήσια - ατίμητες πέρλες στο περιδέραιο του Αιγαίου. Την άλλη χρονιά οργανώσαμε με την συνάδελφο αρχαιολόγο **Φωτεινή Ζαφειροπούλου** μια περιοδεία στην Ανατολική Νάξο και στα τριγύρω νησιά, όπου ανθούσε η αρχαιοκαπηλία. Ο δρόμος, που εκείνη ήξερε καλύτερα, έχοντας δουλέψει κιάλας κάποια χρόνια στα νησιά, μας έφερε στη Δονούσα. Ζητήσαμε

έναν αγωγιάτη με μουλάρι, βρέθηκε ο **Κωστάκης** με γαϊδούρι, που είχε όμως σαμάρι μουλαριού(!) και αρχίσαμε την περιπλάνηση στο νησί σαν τον Indiana Jones. Χτενίζαμε το χώρο αναζητώντας αρχαία σε όλη την έκταση από τη θάλασσα και το Σταυρό μέχρι την κορυφή του Πάπα με τα 385 μέτρα ύψος. Οι πορείες ήταν μακριές και πολύωρες, είχαμε όμως το γαϊδουρομούλαρο για ξεκούραση και τον Κωστάκη, μικροκαμωμένο και αδύνατο, να καυχιέται ξεφωνίζοντας: "η γυναίκα, Κερά - Φωτεινή, θέλει ξύλο, ένα ξύλο το πρωί και την έχεις ήσυχη όλη μέρα". Αργότερα μάθαμε ότι ο νταής μάλλον τις έτρωγε κάθε πρωί από το έτερον καλοθρεμμένο ... ενάμισι του, γι' αυτό σαν τον Κουταλιανό, που λέει και το τραγούδι, κοκορευόταν μακριά της. Την άλλη μέρα, μετά την περιπλάνηση βρεθήκαμε σε μια πανέμορφη μικρή παραλία ανάμεσα σε ψηλά βράχια. Ήταν **17 Νοεμβρίου**, η δική μας 17 Νοέμβρη, πριν ακόμη να ζήσουμε την άλλη. Η μέρα ήταν πανέμορφη, ο ήλιος χτυπούσε στα βράχια και ζέσταινε τον τόπο. Χωρίς να το πολυσκεφτούμε πέρασαμε στα γαλαζοπράσινα νερά και δε θέλαμε να βγούμε.

Κέρδος της περιοδείας, εκτός από την εντόπιση θέσεων με αρχαία, ήταν η ανεύρεση μιας νέας πολύ σημαντικής εγκατάστασης των **Γεωμετρικών Χρόνων**, όπως φάνηκε από τα πολλά και ενδιαφέροντα *όστρακα* - *όστρακα* στην αρχαιολογία λέγονται τα κομμάτια σπασμένων πήλινων αγγείων - που βρέθηκαν διάσπαρτα σε όλη την έκταση του μικρού ακρωτηρίου με τις κρημνώδεις πλαγιές, που κωνόταν μέσα στη θάλασσα, δίπλα στην όμορφη αμμουδιά **Βαθύ Λιμενάρι**. Αποφασίσαμε να ερευνήσουμε καλύτερα τον χώρο και προγραμματίσαμε την ανασκαφή.

Αρχές Αυγούστου του 1968 έγινε δυνατή η πραγματοποίηση του σχεδίου. Πρώτες πήγαν η Φωτεινή με τη Ροδονίκη και τον Λέανδρο. Τους ακολούθησα μια εβδομάδα μετά.

-Τι να φέρω; ρώτησα στο τηλέφωνο από την Αθήνα.

-Φέρε καμιά τριανταριά καρπούζια, άκουσα κατάπληκτος.

Μένουμε στο **Σταυρό**, ένα έρημο τότε αραξοβόλι, χωρίς μόλους και οργανωμένο λιμάνι, με λουκούλειο γεύμα σε ένα γραφικό ταβερνάκι. Ένας ολόφρεσκος αστακός πελώριος, ωραία ψημένος - πιο εύκολα συναντούσες αστακό τότε στη Δονούσα παρά άνθρωπο.

Πήρα το πλοίο για τη Νάξο, έφτασα το μεσημέρι. Ο πιστός μας Γιώργης με περίμενε στο λιμάνι, αγοράσαμε δέκα μεγάλα καρπούζια από τα μαγαζιά του γιαλού και ξεκινήσαμε για τη Μουτσούνα. Φτάσαμε το απόγευμα, την ώρα περίπου που θα έφτανε το καϊκι από τη Δονούσα για να με πάρει.

Ο καιρός είχε αγριέψει και το καϊκι δεν φαινόταν. Έφτασε νύχτα τελικά, θαλασσοδαρμένο. σαλπάρουμε παρά τον άσχημο καιρό και για κάποιες ώρες βρήκαμε απάγκιο καταφύγιο πίσω από έναν βράχο στις **Μάκαρες**, τα μικρά ερημονήσια ανάμεσα στη Νάξο και στη Δονούσα. Φτάσαμε χαράματα στο Βαθύ Λιμενάρι. Ένα φανάρι είχε μείνει όλη τη νύχτα αναμμένο πάνω σε βράχο της ακτής για να βρούμε το δρόμο μας όταν θα φτάναμε. Οι άλλοι κοιμόνταν ακόμη μέσα στις σκηνές, δίπλα στη θάλασσα, ανυποψίαστοι. Αράξαμε, βγάλαμε τα μπαγκάζια και τα καρπούζια στην αμμουδιά, ήρθαν και οι εργάτες της ανασκαφής, η μέρα ζωντάνευε σιγά - σιγά και εγώ άρχιζα να μπαίνω στο κλίμα της γαλήνης που επικρατούσε ολόγυρα. Η θάλασσα στο μικρό λιμανάκι δεν συμμετείχε στην αναταραχή του πελάγους. Μικρά κυματάκια έγλυφαν την αμμουδιά, με ένα σιγανό μουρμούρισμα που χάιδευε τ' αυτιά μας.

Η ανασκαφή είχε τη δική της μαγεία. Είχαν αρχίσει ν' αποκαλύπτονται τα σπιτάκια του Γεωμετρικού οικισμού, να ξεκαθαρίζει το τείχος που προστάτευε την εγκατάσταση από τη στεριά. Καθώς ο τόπος είχε παραμείνει παρθένος από την αρχαιότητα μπορούσαμε να νοιώσουμε, μέσα στα κουκλίστικα σπιτάκια και στις αυλές πάνω από τη θάλασσα, την αύρα των λιγιστών σίγουρα κατοίκων του αρχαίου οικισμού. Προς το μεσημέρι, όσο ανέβαινε ο ήλιος και δυνάμωνε η ζέστη, κατάλαβα τη σημασία που είχαν τα καρπούζια. Το νερό ήταν σχεδόν ανύπαρκτο, ερχόταν από μακριά μ' ένα μουλάρι. Το βράδυ ετοιμαστήκαμε για το δείπνο. Στήσανε οι "υπεύθυνοι" για το φαγητό το τηγάνι στη φωτιά κοντά στη θάλασσα.

-Τι θα φάμε; ρώτησα απορημένος, αφού δεν έβλεπα μεγάλες ετοιμασίες.

-Περίμενε και θα δεις, μου απάντησαν.

Πήρε ο Πέτρος την απόχη και μπήκε στο νερό. Τα μικρά ψαράκια, τα "ουπάκια" όπως λένε οι ντόπιοι τα γοπάκια, που τα ξέραιναν στον ήλιο και τα έτρωγαν στην κυριακάτικη βόλτα σαν πασατέμπο, συγκεντρώνονταν στα ρηχά νερά για να ξεφύγουν από τους κινδύνους της νύχτας και έμοιαζαν παστωμένα κυριολεκτικά. Πιο πολλά ήταν τα "ουπάκια" παρά το νερό. Βούτηξε ο Πέτρος την απόχη και τη σήκωσε γεμάτη. Στράγγισε τα ψαράκια και τα έριξε στο μεγάλο μαυρισμένο τηγάνι.

-Φτάνει κερά - Φωτεινή; ρώτησε.

-Έλα βρε Πέτρο, απάντησε εκείνη, μήπως τα πληρώνουμε; Βγάλε μια απόχη ακόμα.

Αυτή η ιεροτελεστία επαναλαμβανόταν κάθε βράδυ.

Έτσι περνούσαν οι μέρες. Δουλειά ως το μεσημέρι, μπάνιο στη θάλασσα που μας περίμενε λαχταριστή, ένα γρήγορο πλούσιμο στο μουσουλούκι, το μικρό δοχείο με το βρυσάκι που κρεμόταν στο βράχο, δουλειά, τακτοποίηση το απόγευμα με τη δροσιά, φαγητό από τις "αποθήκες" της θάλασσας - φρέσκα σπαρταριστά ψαράκια - και αργά το βράδυ ιστορίες δίπλα στη φωτιά που φώτιζε την κατασκήνωση.

Τη μέρα που τελειώσαμε την ανασκαφή και μπήκαμε στο καϊκι για να φύγουμε ένοιωθα σαν να άφηνα τον παράδεισο. Οι άλλοι ξαναγύρισαν και την επόμενη και τη μεθεπόμενη χρονιά. Εγώ δεν είχα αυτή την τύχη. Άλλες υποχρεώσεις με κρατούσαν μακριά. Έτσι το όνειρο έμεινε μέσα μου αλώβητο, ανεπηρέαστο από τις αλλαγές που έφερε ο τουρισμός, ανεπηρέαστο από τον κορεσμό που μπορεί να φέρει η επανάληψη και η συνήθεια. Ίσως να ήταν καλύτερα έτσι...

Αχ, τι μου θύμισες Θεόφιλε!

Η ανασκαφή είχε τη δική της μαγεία. Είχαν αρχίσει ν' αποκαλύπτονται τα σπιτάκια του Γεωμετρικού οικισμού, να ξεκαθαρίζει το τείχος που προστάτευε την εγκατάσταση από τη στεριά.

Ο έτερος των πρωταγωνιστών, η επίτιμος έφορος των Αρχαιοτήτων **Φωτεινή Ν. Ζαφειροπούλου**, μας τίμησε με το δικό της κείμενο, επιστημονικό και γεμάτο ενδιαφέρον για το παρελθόν ενός τόπου, άγνωστου στους πολλούς.

Ο ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΔΟΝΟΥΣΑ.

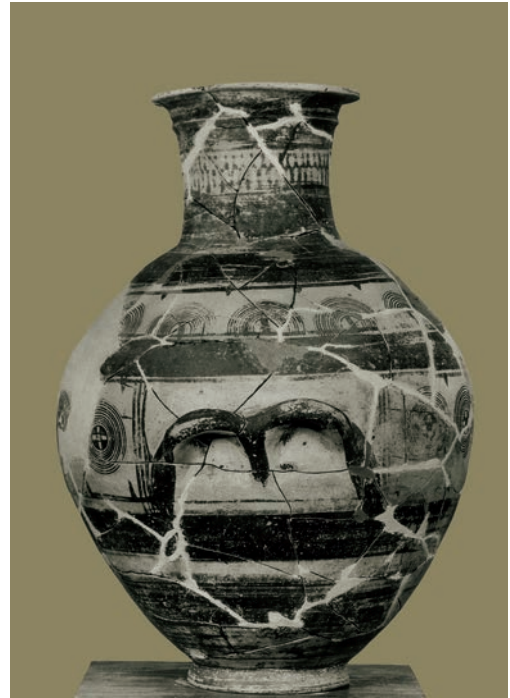
Η Δονούσα, είναι ένα απομονωμένο, μοναχικό νησάκι στις ανατολικές Κυκλάδες, περί τα 10 μίλια Α. της Νάξου. Βρίσκεται στη γραμμή προς τα Δωδεκάνησα, με δυσκολότατη πρόσβαση, γιατί η θάλασσα στην περιοχή είναι πάντα ταραγμένη. Η έκτασή της είναι μικρή και δεν ξεπερνά τα 15 τ.κλμ., με μεγαλύτερο υψόμετρο τα 439 μ. Η βλάστηση είναι φτωχική με κύριο προϊόν των αγροτικών ασχολιών των κατοίκων τα κρεμμύδια.

Αυτό όμως το σημερινό βραχώδες κομμάτι γης φαίνεται ότι στην αρχαιότητα και μάλιστα στα πρώιμα χρόνια, ήταν για μια περίοδο, τουλάχιστον μιας γενιάς, στο τέλος του 9ου αι.π.Χ., σημαντικό αγκυροβόλι στο κεντρικό Αιγαίο. Ήταν χώρος διακίνησης εμπορευμάτων από την κυρίως Ελλάδα, Αττική, Εύβοια και άλλα ανατολικά παράλια προς Ν. και Α., δηλαδή προς τα Δωδεκάνησα και τις δυτικές και νοτιοδυτικές μικρασιατικές ακτές όπου είχαν αρχίσει τότε να δημιουργούνται πόλεις με ελληνικούς πληθυσμούς.

Στο μέσο ενός θαλάσσιου δρόμου από ΒΔ. Προς ΝΑ. η Δονούσα αποτελούσε για τους ταλαιπωρημένους ναυτικούς ένα ασφαλές καταφύγιο από τους θυελλώδεις ανέμους της περιοχής.

Στην μέση περίπου της νότιας ακτής, στην περιοχή της Μεσσαριάς, 1 ½ σχεδόν ώρα στα Ν. του κεντρικού σημερινού χωριού Σταυρός, επάνω σε ένα στενό, απόκρημνο ακρωτήριο που εισχωρεί βαθιά στη θάλασσα, περί τα 30 μ. επάνω από την επιφάνειά της υπήρχε ένας οικισμός στη θέση **Βαθύ Λιμενάρι**.

Στον μυχό ενός πλατύτερου κόλπου πρόσφερε ασφαλή προστασία από τους βόρειους ανέμους αλλά και από εχθρικές επιδρομές. Ένα απότομο μονοπάτι οδηγούσε από το λιμάνι επάνω στο σημείο όπου υπήρχε η μόνη δυνατή πρόσβαση, στα ΒΔ του χώρου. Η πρόσβαση αυτή είχε αποκλειστεί με οχυρωματικό τείχος, που σημαίνει ότι η θέση παρουσίαζε ενδιαφέρον γενικά και για τους μισοπειρατές - εμπόρους που κυκλοφορούσαν στην περιοχή. Εσωτερικά από το τείχος, προς τα ΝΔ εκτεινόταν ο οικισμός, μέρος του οποίου δυστυχώς φαίνεται ότι κατακρημνίστηκε με τους αιώνες στην θάλασσα στη νότια πλευρά. Στον χώρο διενεργήσαμε ανασκαφές σε 4 περιόδους, 1968, 1970 - 71, 1973 οι οποίες έφεραν στο φως δώδεκα κτίρια, τα περισσότερα δίχωρα, στα οποία βρέθηκε άφθονη ωραιότατη κεραμική και αρκετά

χάλκινα αντικείμενα, πόρτες κλπ. Τα σπίτια είχαν ορθογώνιο σχήμα, όχι πάντα κανονικό, με δωμάτια διαστάσεων από 4/4,50 - 6/6,50 μ. Οι στέγες φαίνεται ότι ήταν επίπεδες με ξύλινα δοκάρια και σανίδια ή καλάμια ανάμεσα τους, αν κρίνουμε από όσα ισχύουν σήμερα στα νησιά, όπου οι κλιματολογικές συνθήκες δεν έχουν αλλάξει. Ο οικισμός της Δονούσας είναι ένας από τους λίγους αυτής της εποχής στον αιγαιακό χώρο που είναι οχυρωμένος. Στις Κυκλάδες έχουν αποκαλυφθεί ως σήμερα άλλοι τρεις: στον Αγ. Αντρέα της Σίφνου, στην Ζαγορά της Άνδρου και στην Μινώα της Αμοργού.

Σπουδαία είναι επίσης η κεραμική που έδωσε η Δονούσα με μεγάλη ποικιλία σχημάτων: μεγάλα αγγεία για αποθήκευση και μεταφορά υγρών,

αμφορείς, υδρίες, με μέσο όρο ύψους 45 - 70 εκ., οινοχόες ύψ. 40 - 60 εκ., καθώς και πλήθος μικρών επιτραπέζιων αγγείων, κύπελλα με δύο, με μία ή χωρίς λαβή αλλά και μαγειρικών σκευών. Αυτά τα τελευταία ήταν ακόσμητα, ενώ όλα τα άλλα είχαν ωραία διακόσμηση με γεωμετρικά σχέδια, αρκετά σύνθετα στα περισσότερα, που είχαν σχέση όχι μόνο με κυκλαδίτικα εργαστήρια και ιδιαίτερα της κοντινής τους Νάξου, αλλά επίσης με τα Δωδεκάνησα, κυρίως με την Κω και την Ρόδο.

Ο οικισμός λοιπόν αυτός, παρά την οχύρωσή του, ήταν μια βραχύβια εγκατάσταση με μορφή εμπορικού σταθμού μάλλον σε εξάρτηση από γειτονικά σχετικά κέντρα, που εγκαταλείφθηκε από τους ναυτικούς για άλλο καλύτερο σημείο επάνω στον ίδιο θαλάσσιο δρόμο, ίσως στις δυτικές ακτές της Άνδρου, στη Ζαγορά. Η Δονούσα όμως δεν έχασε το γεωγραφικό της ενδιαφέρον, αφού αναφέρεται σε αρχαίες πηγές ότι στα μεταγενέστερα χρόνια, συγκεκριμένα στο β' μισό του Ιου αι.π.Χ., παραχωρήθηκε από τους Ρωμαίους στους Ροδίους που την χρησιμοποίησαν ως ναυτικό αγκυροβόλι. Γενικά πάντως πρέπει να ήταν γνωστή για τη θέση της επάνω σε θαλάσσιους δρόμους, γιατί ακόμη και ο Βιργίλιος στην Αινειάδα, καθώς περιγράφει το ταξίδι της φυγής του Αινεία από την Τροία προς την Ιταλία, ανάμεσα στα άλλα νησιά των Κυκλάδων που παραπλέει το πλοίο του στη διαδρομή από τη Δήλο στην Κρήτη, αναφέρει και την Δονούσα.

Σπουδαία είναι η κεραμική που έδωσε η Δονούσα με μεγάλη ποικιλία σχημάτων: μεγάλα αγγεία για αποθήκευση και μεταφορά υγρών, αμφορείς, υδρίες, με μέσο όρο ύψους 45 - 70 εκ., οινοχόες ύψ. 40 - 60 εκ., καθώς και πλήθος μικρών επιτραπέζιων αγγείων, κύπελλα με δύο, με μία ή χωρίς λαβή αλλά και μαγειρικών σκευών.

ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑ

Μέρες τώρα η κορυφή του Πάπα ορθώνεται πάνω απ' τα κεφάλια μας, μοιάζει να μας προκαλεί και να μας περιγελάει που κινούμαστε μόνον στα χαμηλά και στις παραλίες.

-Η ανατολή του ήλιου είναι πολύ θεαματική από κει πάνω, λέει ο Πρόεδρος. Πρέπει όμως να ξεκινήσετε νωρίς. Πάρτε μαζί σας τον Μήτσο τον Κωβαίο, θα σας πάει πιο σύντομα.

Όλη τη νύχτα ο βοριάς δεν σταμάτησε λεπτό. Έπεφτε με τόση μανία στα παντζούρια που τα έκανε να τρίζουν. Οι μετεωρολογικές προβλέψεις είχαν δώσει από νωρίς 8 μποφόρ. Κι εμείς βρήκαμε τη μέρα να προγραμματίσουμε την ανάβαση στον Πάπα.

Στις 5 τα χαράματα όλα τα άστρα του ουρανού είναι πάνω απ' τα κεφάλια μας. Κοιμάται βαθιά η Δονούσα ακόμα. Ο μόνος ξυπνητός, εκτός από μας, είναι ο Μήτσος. Ο καλός μας φίλος δεν μας αρνείται τις υπηρεσίες του ούτε στη θάλασσα ούτε στη στεριά. Τον συναντάμε ακριβώς στην ώρα του, κάτω στο λιμάνι. Με

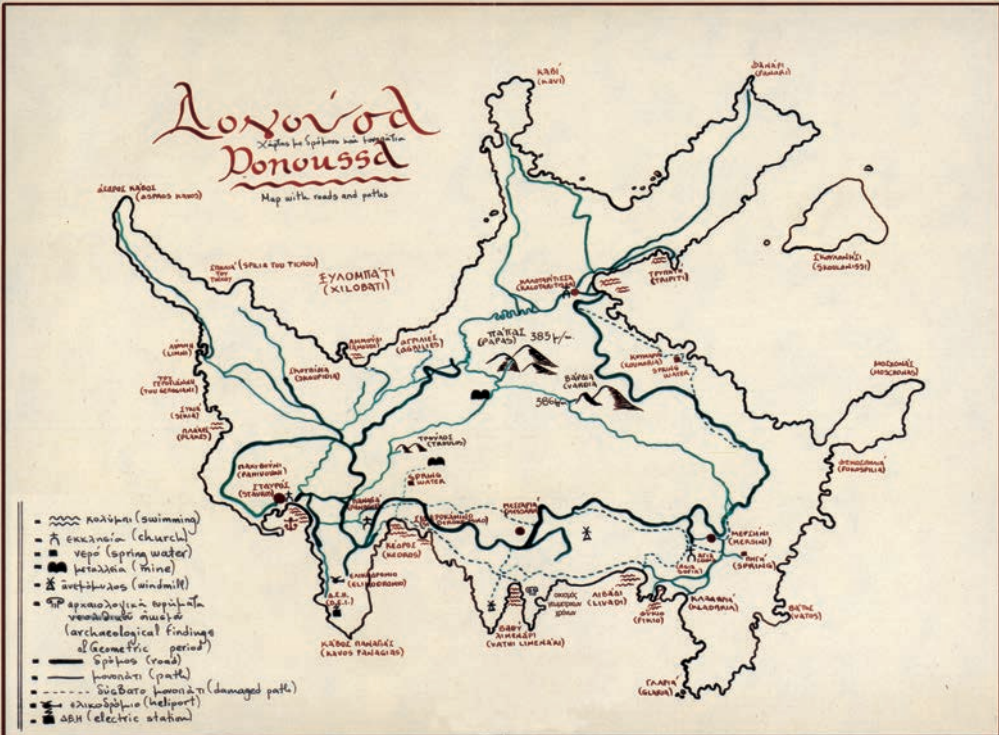
μπουφάν περίπου χειμωνιάτικο. Κι ας είναι η πρώτη του Σεπτέμβρη.

-Την ώρα τούτη στην κορυφή θάχει κρύο και αέρα, λέει ο Μήτσος. Θάπρεπε να ντυθείτε πιο ζεστά.

Ενάμισι χιλιόμετρο μετά το λιμάνι ανηφορίζουμε αριστερά μια κακοτράχαλη χάραξη δρόμου, που είχε ξεκινήσει για να φτάσει στην Καλοταρίτσια αλλά έμεινε στη μέση. Στα 3.7 χλμ. ο δρόμος τερματίζει στον ανχένα, σε υψόμετρο 250 μέτρων, κάτω από τον Πάπα. Αρχίζει ο άνεμος να μας χτυπάει με ριπές.

-Και είμαστε ακόμα χαμηλά, παρατηρεί ο Μήτσος.

Κάνει ν' ανάψει τον φακό του, μα γρήγορα τον σβήνει. Τα μάτια συνηθίζουν γρήγορα το σύθμαπο, δεν τον χρειαζόμαστε. Ωστόσο δεν διακρίνεται μονοπάτι καθαρό. Πού και πού ακολουθούμε μια γιδοστράτα. Πάει για μερικές δεκάδες μέτρα κι ύστερα διακλαδίζεται, μας βγάζει απ' την πορεία μας. Αποφασίζουμε λοιπόν να βάλουμε κάτω τα κεφάλια και ν' ανηφορίσουμε κάθετα προς την κορυφή του Πάπα. Δεν είναι εύκολη ανηφόρα. Η κλίση είναι απότομη και το έδαφος σαθρό, καλυμ-

Χάρτης Δονούσας : Αρχείο Κοινότητας.

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΔΟΝΟΥΣΑΣ τηλ. 22850 51600

ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

ΒΕΝΕΤΣΑΝΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ τηλ. 22850 51609

ΚΩΒΑΙΟΥ ΑΝΝΑ τηλ. 22850 51658

ΜΑΡΚΟΥΛΗ ΜΑΡΙΑ Ν. τηλ. 22850 52203

ΜΑΡΚΟΥΛΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ ΣΤ. τηλ. 22850 51596

ΜΑΡΚΟΥΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. τηλ. 22850 51566

ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ τηλ. 22850 51603

ΜΑΡΑΜΠΟΥΤΗ ΥΠΑΚΟΗ τηλ. 22850 51656

ΠΡΑΣΙΝΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Γ. τηλ. 22850 52012

ΠΡΑΣΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. τηλ. 22850

ΠΡΑΣΙΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Α. τηλ. 22850 51575

ΠΡΑΣΙΝΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ Β. τηλ. 22850 51630

ΠΡΑΣΙΝΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. τηλ. 22850 51551/51626

ΠΡΑΣΙΝΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. τηλ. 22850 51322

ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΜΑΡΙΑ τηλ. 22850 51578

ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ τηλ. 22850 51580

ΣΙΓΑΛΑ ΣΟΦΙΑ τηλ. 22850 51570

ΣΚΟΠΕΛΙΤΗΣ ΗΛΙΑΣ Δ. τηλ. 22850 51571/51585

ΣΚΟΠΕΛΙΤΗΣ ΣΠΥΡΟΣ τηλ. 22850 52296

ΣΚΟΠΕΛΙΤΟΥ ΠΟΘΗΤΗ τηλ. 22850 51590

Πληροφορίες: www.donoussa.net

Όλα τα ενοικιαζόμενα δωμάτια βρίσκονται στο λιμάνι του νησιού στο χωριό Σταυρό.

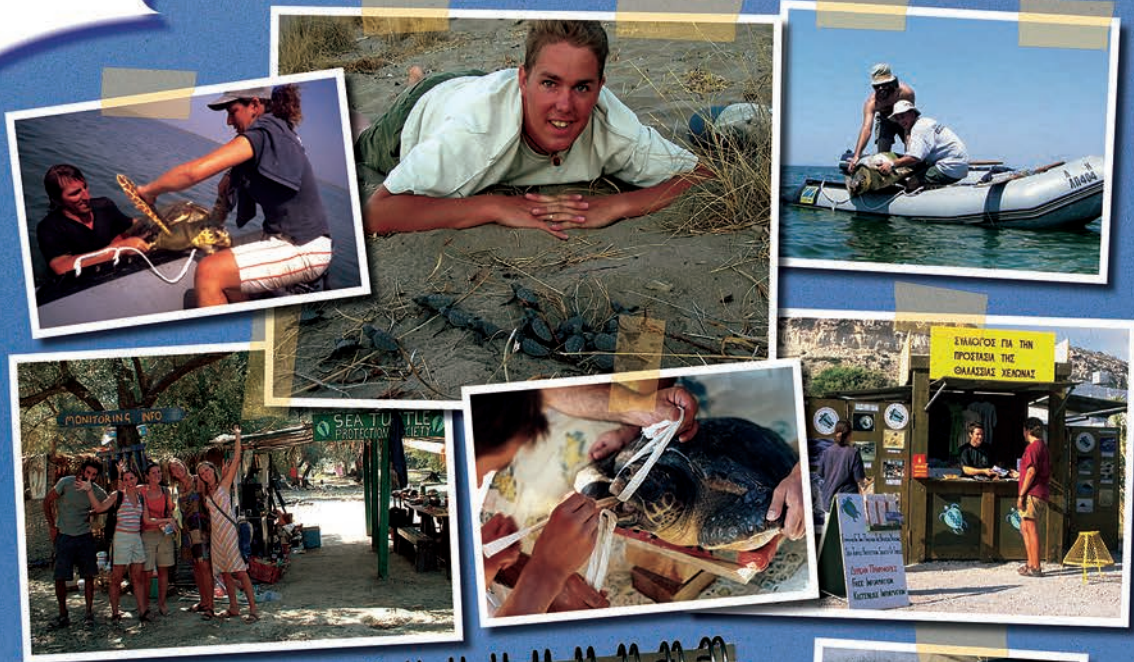
μένο από χαμηλούς θάμνους και πέτρες. Σ' ένα 20λεπτο, πάντως, βρισκόμαστε δίπλα στο τσιμεντένιο κολονάκι της Γ.Υ.Σ., στην κορυφή του Πάπα. Δεν είμαστε βέβαιοι μόνοι. Ένας άγιος βοριάς, που κατηφορίζει από τα βάθη του πελάγου χωρίς εμπόδιο στεριανό, ξεσπάει πάνω μας με όλα τα μποφόρ που μάζεψε στο διάβα του. Ψάχνουμε καταφύγιο, απανέμι, αδύνατον ν' αντέξουμε τόσο κρύο και τόση ένταση. Βρίσκουμε τελικά έναν μεγάλο βράχο, στο χέλιος του γκρεμού. Μαζευόμαστε όπως - όπως πίσω του και οι τρεις. Ηρεμούμε κι αγναντεύουμε τον ορίζοντα, που όλο και ξανοίγει. Αντίκρυ μας, στα ΝΑ, διαγράφεται η **Βάρδια**, η δεύτερη κορυφή, πιο ομαλή. Μακριά στην ανατολή, πάνω από τον ορίζοντα, μερικά μακρόστενα συννεφάκια παίρνουν αποχρώσεις ανάμεσα στο κόκκινο και ιώδες. Αρχικά ξεπροβάλλει μια κοκκινωπή μυτούλα πάνω από τη θάλασσα. Την ατενίζουμε άφοβα, κατάματα. Καθώς περνούν τα δευτερόλεπτα γίνεται τόξο κι ύστερα δίσκος πορφυρός, αποστρέφουμε από πάνω του τα μάτια μας. Η λάμψη του άλλο δεν αντέχεται. Νησιά παντού, σ' όλο τον ορίζοντα, μεγάλα και μικρά, κατοικημένα και ακατοίκητα, μια ατελείωτη σειρά. Όπου κι αν στρέψουμε το βλέμμα μας, Ελλάδα. Να και οι **Μάκαρας**, τα ερημονήσια στα Α, μπροστά από τη Νάξο. Δίπλα τους σχηματίζεται μια σκιά τριγωνική. Είναι το αγνό αποτύπωμα της κωνικής κορφής του Πάπα,

που τον φωτίζει από την μια πλευρά ο ήλιος. Κάτω χαμηλά η Καλοταρίτσα. Αστράφτουν στο πρώτο φως οι ασβέστες των σπιτιών της. Κολατσιόζουμε με τα καλούδια που έχει φέρει ο Μήτσος, πίνουμε ζεστό καφέ, ψυχοπιανόμαστε. Μια ώρα μένουμε καθηλωμένοι από το υπερθέαμα στην κορυφή του Πάπα. Ύστερα κατηφορίζουμε και πάμε στο λιμάνι. Μπροστά στη στεριά η θάλασσα είναι ήρεμη, ανοιχτά όμως, στο διάυλο της Αμοργού, είναι αφρισμένη. Μάταια περιμένουν οι λιγοστοί ταξιδιώτες τον ερχομό του "Σκοπελίτη". Τα 8 μποφόρ της τραμουντάνας είναι πολλά γι' αυτόν. Όπως πολλά αποδείχτηκαν και το επόμενο πρωί για τη δική μας αναχώρηση, που αναβλήθηκε κι αυτή. Δεν λυπηθήκαμε καθόλου. Στην γεμάτη θέλητρα αγκαλιά της Δονούσας θα μπορούσαμε να μείνουμε ευτυχείς "αιχμάλωτοι" για πάντα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε θερμότατα τον Πρόεδρο της Κοινότητας Δονούσας **Γιάννη Πράσινο** για την φιλοξενία και τις πολλαπλές εξυπηρετήσεις, καθώς και όλους τους φίλους στο νησί, που με προθυμία μας βοήθησαν στη δημιουργία του άρθρου. Θερμότατα επίσης ευχαριστούμε τους αρχαιολόγους **Κώστα Τσάκο** και **Φωτεινή Ζαφειροπούλου** για την πολύτιμη συμβολή τους στην επιστημονικότητα του άρθρου.

Εθελοντές για τη φύση

Εργαστείτε εθελοντικά για την προστασία των θαλάσσιων χελωνών στη χώρα μας!

- Αποκτήστε μια μοναδική εμπειρία δουλεύοντας στις παραλίες ωτοκίας της *Caretta caretta*
- Γνωρίστε νέους ανθρώπους απ' όλον τον κόσμο

Εδώ και πάνω από 24 χρόνια, ο Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας ΑΡΧΕΛΩΝ διεξάγει προγράμματα προστασίας και μελέτης στις σημαντικότερες περιοχές ωτοκίας της *Caretta caretta* στην Ελλάδα.

Αν είσαι πάνω από 18 ετών, έχεις τουλάχιστον 10 ημέρες διαθέσιμες, μπορείς να ανταποκριθείς σε απαιτητική δουλειά και σε συχνά δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, μιλάς Αγγλικά και θέλεις να βοηθήσεις στην προστασία του περιβάλλοντος, γίνε εθελοντής!

Στη διάρκεια της περιόδου ωτοκίας (Μάιος έως Οκτώβριος) στη Ζάκυνθο, την Πελοπόννησο και την Κρήτη

Οι εθελοντές συμμετέχουν σε δράσεις προστασίας της χελώνας, ενημέρωσης του κοινού και συντήρησης του εξοπλισμού. Διαμένουν σε κατασκηνώσεις με στοιχειώδεις ανέσεις.

Καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου στο Κέντρο Διάσωσης Θαλάσσιων Χελωνών του Συλλόγου ΑΡΧΕΛΩΝ στην Γλυφάδα

Οι εθελοντές συμμετέχουν σε εργασίες για την περίθαλψη τραυματισμένων χελωνών, την ενημέρωση του κοινού και τη συντήρηση του χώρου. Το Κέντρο Διάσωσης έχει τη δυνατότητα να απασχολήσει εθελοντές για μια ημέρα την εβδομάδα σε τακτική βάση.

Οι εθελοντές καλύπτουν τα έξοδα μετακίνησης, και διατροφής τους, καθώς και άλλα προσωπικά έξοδα.

Για προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές, υπάρχει δυνατότητα ερευνητικής εργασίας.

Για περισσότερες πληροφορίες, επικοινωνήστε:

ΑΡΧΕΛΩΝ, Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας
Κέντρο Διάσωσης Θαλάσσιων Χελωνών
3η Μαρίνα Γλυφάδας, 166 75 ΓΛΥΦΑΔΑ
Τηλ./φαξ: 210 8982600, 210 5231342
e-mail: volunteers@archelon.gr
website: www.archelon.gr

Defrost Design

www.archelon.gr